

PRAVNI OKVIR ZA RAZVOJ KLASTERA U CRNOJ GORI

FINALNA STUDIJA

Projekat finansiran od strane *Evropske Unije* sufinansira i sprovodi *UNIDO* u partnerstvu sa *UNDP* Crna Gora za *Ministarstvom ekonomije Crne Gore*.

Studija je sprovedena od strane *Centra za evropske studije i obrazovanje* iz Podgorice uz pomoć UNIDO međunarodnog stručnjaka gospođe *Tee Petrin*.

Avgust 2014. godine

Projekat "*Jačanje konkurentnosti domaćih malih i srednjih preduzeća u Crnoj Gori kroz razvoj klastera*" je projekat finansiran od Evropske unije (EU), sufinansiran i implementiran od strane Organizacija Ujedinjenih Nacija za industrijski razvoj (UNIDO) u partnerstvu sa Programom Ujedinjenih Nacija za razvoj (UNDP) za Ministarstvo ekonomije Crne Gore.

Studija je sprovedena od strane Centra za evropske studije i obrazovanje iz Podgorice. Dr Tea Petrin, doktorirala na Ekonomskom fakultetu Ljubljani, bila je međunarodni konsultant UNIDO-a na projektu.

Center for European
Education and Studies

CENTAR ZA EVROPSKE STUDIJE I OBRAZOVANJE - CE²S
Crnogorskih serdara L C I-II, 81000 Podgorica, Crna Gora
T/F: +382 20 634 329; E: cees.montenegro@ymail.com
Izvršni direktor/Koordinator projekta: mr Ivan Jovetic

Ova studija je napravljena uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj ove studije je isključiva odgovornost autora i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

REZIME	5
I OPCIJE KOJE PRUŽA ZAKONODAVNI OKVIR ZA OSNIVANJE KLASTERA U ZEMLJAMA EU	5
1.1. Opšti pregled pravnih oblika klastera u evropskim zemljama	5
1.2. Primjeri pravnih formi klastera u određenim zemljama EU	8
II DEFINICIJA KLASTERA I OPŠTE KARAKTERISTIKE RAZVOJA KLASTERA U CRNOJ GORI	10
III POSTOJEĆI PRAVNI OKVIR ZA OSNIVANJE KLASTERA U CRNOJ GORI	12
3.1. Zakon o nevladinim organizacijama kao pravni osnov za razvoj klastera	13
3.2. Zakon o privrednim društvima	15
3.2.1 Definicija i osnivanje društva sa ograničenom odgovornošću u skladu sa Zakonom o privrednim društvima	15
3.2.2. Akcionarsko društvo	18
3.2.3. Definicija i osnivanje ortačkog društva ili partnerstva u skladu sa Zakonom o privrednim društvima	19
3.3. Zadruga kao pravna osnova za razvoj klastera	23
IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE	26

RJEČNIK POJMOVA

DOO – Društvo sa ograničenom odgovornošću

OD – Ortačko društvo

AD – Akcionarsko društvo

NVO – Nevladina organizacija

EIG – Ekonomska interesna grupa

EU – Evropska unija

AIR – Agencija za istraživanje i razvoj

Rezime

Analiza pravnog okvira za razvoj klastera u Crnoj Gori polazi od definicije klastera u skladu sa Startegijom za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera 2012-2016 i postojećeg zakonskog okvira. Naime, postojeći zakonski okvir dozvoljava registrovanje klastera u Crnoj Gori u formama koje su karakteristične i za zemlje okruženja i EU, a to su prvenstveno udruženja, fondacije, privredna društva i zadruga.

Imajući u vidu iskustva drugih evropskih zemalja, kao i ključne ciljeve podrške razvoju klastera najadekvatniji pravni oblik registracije klastera u Crnoj Gori u skladu sa aktuelnom zakonskom okviru u zemlji je udruženje (kao neprofitne organizacije). Odgovarajuća forma je predložena zbog brojnih razloga, gde je primarni razlog trenutni skup potreba potencijalnih klastera. Ukoliko postoji potreba članova klastera (zakonski osnovanog kao udruženje) da započnu komercijalne aktivnosti tada je preporučena forma za osnivanje i registraciju klastera društvo sa ograničenom odgovornošću. Štaviše, sadašnji crnogorski pravni okvir omogućava potencijalnim članovima klastera da registruju klaster u svim drugim raspoloživim vidovima u skladu sa Zakonom o privrednim društvima (npr. ortačko društvo, akcionarsko društvo i sl). Ovakav pristup formiranja, prvenstveno udruženja a onda, na kraju, profitno orijentisana poslovna organizacija stvara takozvanu "dualnu organizacionu strukturu" ili "hibridni oblik" klastera.¹

Pored navedenog, nakon usvajanja Predloga zakona o kooperativama u poljoprivredi (koje su takođe neprofitnog karaktera), za očekivati je da će se klasteri u poljoprivredi prvenstveno registrovati na osnovu ovog zakona.

I OPCIJE KOJE PRUŽA PRAVNI OKVIR ZA KLASTERE U EVROPSKIM ZEMLJAMA

1.1. Opšti pregled pravnih oblika klastera u evropskim zemljama

Kada je riječ o pravnom okviru za razvoj klastera, u EU ne postoji pravna tekovina iz oblasti klastera sa kojom bi se moralo uskladjivati nacionalno zakonodavstvo bilo koje zemlje članice ili zemlje u procesu pregovora za članstvo u EU. U tom smislu, svaka od članica EU i zemlje izvan EU, imaju različito definisane pravne propise vezane za klastera. U principu, u EU ne postoji konsenzus o najodgovarajućem i najkorisnijem pravnom identitetu klastera.

Odluka o najpogodnijem pravnom obliku klastera obično se zasniva na sledećem:

¹ Osnivanje zadruga i dalje sprečava klaster organizacije da se prijave za evropske i druge finansijske fondove koji su prvenstveno orijentisani ka neprofitnim udruženjima.

- Definisanje strategije klastera (uloga i funkcija klastera i vrste usluga i proizvoda koje treba obezbediti za članove klastera);
- Pristup finansijskim sredstvima u cilju postizanja ciljeva Nacionalne strategije i pružanje definisanih usluga članovima;
- Nacionalna korporativnog prava i mogućnosti finansiranja iz EU fondova.

Imajući u vidu gore navedeno, moguće pravne forme za osnivanje klastera zaista zavise od zakonskog okvira određene zemlje, kao i od odgovora na pitanje da li grupa može imati koristi od određenog pravnog oblika.

Moguće pravne forme osnivanja klastera koje su karakteristične u pojedinim evropskim zemljama su sledeće:

- Udrženja,
- Društva sa ograničenom odgovornošću,
- Javna akcionarska društva,
- Ekonomske interesne grupacije (EIG),
- Zadruga,
- Partnerstva,
- Hibridni oblici.

Gorepomenute pravne forme se primarno koriste u okviru evropske unije. Njihove individualne karakteristike su sledeće:

- *Udruženja*: se koriste kada je fokus organizacije klastera na obezbeđivanju "mekih" usluga svojim članovima, kao što je podrška umrežavanju i specijalizaciji, obuka ili razvoj vještina i sposobnosti članova klastera, prezentacija klastera na međunarodnim konferencijama, organizacija međunarodnih konferencija radi promovisanja klastera međunarodnoj zajednici, lobiranje, Market Intelligence ili drugih aktivnosti koje nisu profitno orjentisane. Kao neprofitna organizacija, klaster i članovi klastera imaju pravo da apliciraju za nacionalne i / ili EU grantova.
- *Društva sa ograničenom odgovornošću*: Klaster organizacije uzimaju ovu pravnu formu ako se članovi klastera bave ili bi željeli da se bave komercijalnim aktivnostima. Ove organizacije imaju obavezu plaćanja porez na dodatu vrijednost i ostalih poreskih nameta. Mogu imati pristup nacionalnim grantovima, ne i onim na nivou Evropske unije.
- *Javna akcionarska društva*: Kod ovih pravnih lica akcijama se može slobodno trgovati na tržištu. Nemaju pristup ni nacionalnim ni EU grantovima.
- *Ekonomske interesne grupacije*: Klaster organizacija uzima ovu pravnu formu kada se njene aktivnosti koncentrišu na obezbeđenje "mekih" usluga članovima klastera. Klaster kompanije ostaju nezavisni poslovni subjekti. Ekonomska interesna grupacija registruje se kod suda, aktivnosti i operacije organizacije klastera i članova klastera su regulisane osnivačkim ugovorom/statutom. Ova pravna forma omogućava lak ulazak novih članica u klasteru i odličan ambijent

za otvorene inovacije. Klaster aktivnosti mogu biti finansirani od strane nacionalnih grantova i / ili EU. Ovaj oblik je veoma slična forma udruženju;

- *Zadruga*: Fokus ove pravne forme je na promociji individualnog i zajedničkog ekonomskog interesa svih članova. Članstvo je dobrovoljno i otvoreno za sve. Može se baviti komercijalnim aktivnostima radi sticanja koristi za sebe, ali i za članove. Zadruga ne može imati pristup EU fondovima ukoliko je orjentisana na sticanje profita. Subjekat je oporezivanja i dužna je da plaća porez na dodatu vrijednost.
- *Partnerstva*: Formalno nije pravno lice, ali kompanije potpisuju sporazum o partnerstvu. Članovi mogu da napušte partnerstvo u bilo koje vrijeme.

Najveći broj klastera u zemljama Evropske unije se registruju kao udruženja (neprofitne organizacije). Na drugom mjestu su društva sa ograničenom odgovornošću (organizovane sa ciljem poduzimanja komercijalnih odnosno aktivnosti orjentisanih na dobitak) kao vrlo uobičajene pravne forme. *Hibridna forma* je oblik u koje neki ili svi članovi udruženja su uključeni i posjeduju (vlasnici kao članovi na kao udruženja kao pravnog lica) društvo sa ograničenom odgovornošću. U većini slučajeva hibridne forme odnosi se na obje forme: (i) klasteri registrovani kao udruženje za vođenje neprofitne aktivnosti i (ii) poslovne organizacije, pre svega, društva sa ograničenom odgovornošću za sprovođenje profitno orijentisanih aktivnosti.²

U velikom broju zemalja način registracije, odnosno osnivanje klastera, ne zavisi isključivo od zakonskog okvira, ali i podrazumeva definisanje tipa klastera, svojih poslovnih ciljeva i faza razvoja. Dosadašnje iskustvo u razvoju klastera u velikom broju zemalja pokazuje da u prvoj fazi nakon osnivanja klastera, kada njegovi članovi razvijaju svoju viziju, misiju, ciljeve i sl, registrovanje klastera kao udruženja se, u ovoj fazi može smatrati dovoljnim. Ipak, u zrelijim fazama razvoja klastera, članovi klastera su jače integrisani i spremni da učestvuju u određenim zajedničkim poslovnim aktivnostima i preuzmu veće rizike, radi ostvarivanja dugoročne koristi, zbog čega je najpogodnija pravna forma registrovanja klastera u ovoj fazi, po mnogim iskustvima, registracija klastera kao privrednog društva i to društva sa ograničenom odgovornošću. U tom smislu je, iskustvo je pokazalo da je hibridna forma registracije klastera najpovoljnija jer omogućava kombinaciju komercijalnih i nekomercijalnih aktivnosti.

Ključne prednosti hibridne forme registracije klastera se ogledaju u tome da se registruje i kao udruženje i kao privredno društvo, odnosno prednosti su sljedeće:

- Klaster koji je registrovan kao udruženje, može uvijek biti “proširen” sa novim članovima i u tom pogledu nema poteškoća oko registraciji novih članova. S

² Treba napomenuti da se ne može precizno definisati da li su svi članovi udruženja vlasnici DOO u isto vreme ili su vlasnici neki od proaktivnih članova koji su zainteresovani za komercijalne aktivnosti

druge strane, kod privrednih društava je mnogo komplikovanija procedura da se mijenja sastav članova klastera, nakon što je privredno društvo osnovano.

- Udruženje može aplicirati za EU grantove, dok privredno društvo i/ili zadruga u najvećem broju slučajeva ne može, a ključno ograničenje je to što se privredno društvo i/ili zadruga registruju radi ostvarivanja profita, a grantovi/donacije se ne daju profitno orjentisanim licima.
- Privredno društvo (tj. društvo sa ograničenom odgovornošću) je pogodnije za dobijanje kreditne podrške od finansijskih institucija, s obzirom da može obezbijediti potrebne vrste obezbjeđenja kredita za razliku od udruženja;
- Operativni troškovi poslovanja oba pravna lica su podijeljeni između udruženja i privrednog društva. U svakom slučaju grantovi i/ili ostvareni profit pri bilo kom iznosu troškova dijele se između kompanija članica.

1.2. Primjeri pravnih formi klastera u određenim EU zemljama

Kao što je već pomenuto zemlje članice Evropske unije često koriste udruženja kao pravne forme za osnivanje klastera. Međutim, koriste se i ostale pravne forme.

U Austriji, klasteri se osnivaju kao konzorcijumi ili entiteti sa zajedničkim interesima. Prvi oblik nije pravno lice i zbog toga ne ispunjava uslove za pristup EU ili javnim fondovima. Ovaj oblik se koristi u fazi osnivanja klastera, pogotovo zato što novi članovi mogu lako da pristupe organizaciji. Drugi oblik nije pogodan za profitne aktivnosti, iako se mogu obavljati komercijalne aktivnosti ukoliko se dobit zadržava. Entitet sa zajedničkim interesima je podesan u kasnim fazama razvoja klastera kada njemu nije potrebna javna finansijska podrška.

U Hrvatskoj klasteri mogu biti osnovani kao udruženja, društva sa ograničenom odgovornošću, ekonomske interesne grupacije - EIG, zadruge ili hibridne organizacije.

Udruženje dobija status pravnog lica nakon registracije u kancelarijama lokalne javne administracije. Prijem novih članova je jednostavan i ima pristup javnim i EU fondovima. Društvo sa ograničenom odgovornošću može biti osnovano sa ciljem jačanja izvozne aktivnosti malih i srednjih preduzeća kroz vrednosni lanac sektora i sa ciljem postizanja samofinansiranja. Postoje administrativne poteškoće kod prijema novih članova. To takođe može biti skupo. DOO nema pristup EU grantovima. Klasteri su isključivo odgovorni za svoje dugove, a članovi ne daju garancije sopstvenim sredstvima. Za osnivanje ekonomske interesne organizacije osnivački kapital nije potreban. Cilj nije zgrtanje profita, već pružanje "mekih usluga". Članovi odgovaraju za obaveze klastera sopstvenim sredstvima. Ovo pravno lice ima dozvoljen pristup EU fondovima. Diskutabilno pitanje je da li se plaća PDV i porez na dobit preduzeća.

Zadruga se osnovaju u skladu sa Hrvatskim zakonom o zadrugama.³ Na sve usluge koje pružaju klaster članice plaća se porez na dodatu vrijednost. Sve subvencije su oporezive i kao i bilo koji drugi komercijalni i profitno orjentisani pravni identiteti, zadruga nemaju pravo na apliciranje za EU fondove. Kod hibridnog oblika klaster počinje kao udruženje u fazi osnivanja. Međutim, u fazi rasta klastera neki ili čak svi članovi mogu osnovati društvo sa ograničenom odgovornošću sa ciljem uključivanja u zajedničke komercijalne aktivnosti.⁴ Aktivnosti klastera su podjeljeni na dva dijela – udruženja koja služe za obezbjeđivanje "mekih" usluga i DOO (osnova od nekih ili izuzetno svakih članova društva) - za komercijalne / profitabilnih aktivnosti (dele profit i povraćaj PDV-a).

Danska ima tri dominantne pravne forme klastera: udruženja, partnerstva preduzeća, univerzitete i agencija za istraživanje i razvoj, kao i hibridne forme. Udruženja kao i u drugim zemljama se osnivaju u početnim fazama razvoja klastera sa ciljem obezbjeđivanja „mekih“ usluga članovima klastera i imaju pravo na primanje pomoći kroz EU grantove. Partnerstva kompanija, univerziteta i RDA imaju pravo na formiranje klastera. Slično kao i u ostalim zemljama ovakve organizacije mogu biti transformisane u društva sa ograničenom odgovornošću kada klasteri žele ući u zajedničke komercijalne poduhvate. Ovakva udruženja imaju obavezu plaćanja PDV-a i poreza ali nemaju mogućnost apliciranja za grantove iz EU. Hibridni oblik u Danskoj je oblik u kojem udruženje može biti potpuni ili djelimični vlasnik društva sa ograničenom odgovornošću, osnovanog od strane grupe klaster kompanija radi sticanja profita. Nema pravo na državne ili EU grantove za razliku od udruženja.

U Češkoj, klasteri ili klaster organizacije mogu uzimati različite zakonske forme kao što je navedeno u nacionalnom kompanijskom/poslovnom pravu: udruženja građana, udruženja, interesna grupa pravnih lica, društva sa ograničenom odgovornošću, otvorena akcionarska društva i zadruga. Dominantni pravni oblici su udruženja ili udruženja građana. Oba imaju pravo na nacionalne i EU grantove.

Najčešće korišćena pravna forma u Sloveniji je partnerstvo kompanije. Ovaj oblik je na snazi uglavnom u prve dvije godine rada. Nakon toga, ukoliko je partnerstvo uspješno organizovano može se transformisati u ekonomsku interesnu grupu. Ekonomska interesna grupa ima za cilj promociju aktivnosti koji su od zajedničkog interesa za sve članove, obezbjeđuje „meke“ usluge i nije profitno orjentisana. Ima pristup državnim i EU fondovima. DOO i hibridni modeli se ne koriste za uspostavljanje klastera. U svakom slučaju, postoje neki slučajevi u kojima članovima klastera osnivaju i zajedno investiraju u centre za istraživanje tehnologije.

³ Slična situacija se može očekivati u Crnoj Gori jedino za zadruga u poljoprivredi

⁴ U Hrvatskoj to je dualna organizaciona struktura kao udruženje i društvo sa ograničenom odgovornošću

U Rumuniji, dominantne forme udruživanja klastera su asocijacije i nevladine organizacije s obzirom da je glavni fokus ovakvih organizacija na obezbjeđivanju „mekih usluga“ svojim članovima, kao što je to slučaj sa mnogim drugim zemljama. Ovaj oblik ima pravo na nacionalne i/ili EU granove.

Konačni zaključak gorenavedenog je da klasteri sami određuju koji je pravni oblik najpogodniji za njihovo formiranje. Odluka mora biti zasnovana i u skladu sa načinom razvoja strategije, kao i na tome koji je najefikasniji način za postizanje ciljeva i da li je organizacija profitno ili neprofitno orijentisana.

Važan zaključak koji se može izvesti iz ovog pregleda je da ne postoji poseban pravni okvir za klasterne. Ovo je vrlo bitno jer ova studija smatra da ne postoji potreba za razvojem novog zakonodavnog okvira u Crnoj Gori s obzirom da je postojeći sasvim dovoljan i koristan za razvoj klastera. Konačno, najbolja evropska praksa je pokazala veoma sličan pristup.

II DEFINICIJA KLASTERA I OSNOVNE ODLIKE RAZVOJA KLASTERA U CRNOJ GORI

Vlada Crne Gore je u 2012. godini usvojila Strategiju za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera za period 2012-2016. godina čiji je opšti cilj da doprinese ravnomjernijem regionalnom društveno-ekonomskom razvoju povećanjem konkurentnosti i kapaciteta zapošljavanja preduzetnika i MMSP-a (naročito u manje razvijenim opštinama), obezbjeđujući da različiti ekonomski učesnici u zemlji podjednako iskoriste prednosti koje proizilaze iz procesa evropskih integracija i daljeg otvaranja tržišta. Strategija je usmjerena na pružanje doprinosa u postizanju četiri glavna cilja, koji su usklađeni sa gore navedenim osnovnim ciljem, kao i sa ciljevima drugih ključnih strateških dokumenata Vlade Crne Gore. Ovi ciljevi uključuju:

- povećanje izvoza,
- lokalno porijeklo proizvoda i supstitucija uvoza,
- otvaranje novih preduzeća i novih radnih mjesta, i
- zadržavanje nivoa zaposlenosti.

Prema prethodno navedenoj Strategiji, klaster se definiše kao geografska koncentracija srodnih preduzeća i pridruženih institucija u radijusu od 50 kilometara, dok je u izuzetnim slučajevima radijus povećan do 100 kilometara ukoliko se udaljenost ne smatra ključnom preprekom za ostvarivanje saradnje i umrežavanje firmi. Drugim riječima, klaster mikro, malih i srednjih preduzeća (MMSP) predstavlja sektorsku i geografsku koncentraciju preduzeća i/ili individualnih proizvođača koji proizvode karakterističan opseg roba ili usluga, koji se suočavaju sa sličnim prijetnjama (npr. zastarijevanje proizvoda ili visoki nabavni troškovi) i mogućnostima (npr. povećanje

prometa kroz povećanje kvaliteta ili povećanje izvoza kroz ciljane marketinške napore).⁵

“Klasteri su obećavajuća okruženja za razvoj veza koje povećavaju konkurentnost. Firme u klasteru se nalaze u prostornoj blizini, proizvode slične ili srodne robe ili usluge i imaju pomoć od čitavog lanca institucija za podršku. Unutar klastera, firme mogu prevazići problem izolacije i iskoristiti prednosti postizanja kolektivne efikasnosti, što prije svega proizlazi iz organizacije zajedničkih aktivnosti među firmama (npr. kolektivna nabavka sirovina ili zajedničko reklamiranje, ili zajednička/podijeljena upotreba opreme) kao i između firmi i institucija za podršku (npr. pružanje tehničke pomoći od strane poslovnih udruženja ili ulaganja u infrastrukturu od strane javnog sektora). Na osnovu učešća u zajedničkim poduhvatima, klusterske firme imaju potencijal da postignu rezultate koje preduzeća pojedinačno ne mogu postići. Oni se nazivaju glavnim preduzećima u klasteru. Glavna preduzeća u klasteru su povezana različitim kanalima sa dobavljačima i kupcima ali i pružaocima usluga, koji uključuju različite tehničke, akademske i finansijske institucije kao i poslovna udruženja. Lokacija preduzeća može obuhvatati nekoliko sela, grad ili grad sa okolinom. Stoga se klaster identifikuje istim (ili nekoliko sličnih) proizvodom/uslugom kao i lokacijom na kojem se MMSP nalazi”.⁶ (Izvor:).

Kada je riječ o strukturiranju klastera, postoje tri dimenzije i to: pravni status klastera, struktura klastera (u smislu kompetencija, uloge i odgovornosti članova u klasteru) i sistemi (organizacija procesa unutar klastera). Imajući u vidu da je razvoj klastera u Crnoj Gori još uvijek na nivou potencijalnih klastera, naročito je važno sagledati da li postoji adekvatan pravni okvir, kao bitan preduslov za njihov dalji razvoj. Polazeći od navedenog, predmetna analiza je dominantno fokusirana na analizu postojećeg pravnog okvira za razvoj klastera u Crnoj Gori i mogućnosti njegovog unapređenja, kao preduslova za razvoj ostalih dimenzija strukturiranja klastera, koje se odnose na strukturu i organizaciju procesa unutar klastera.

⁵ Međutim, potrebno je spomenuti i drugi pristup klasterima tzv. *vertikalne klasterne*, jer je postojeća definicija orijentisana ka tzv. *horizontalnim klasterima*

Vertikalni klaster nije nov concept u Crnoj Gori. Postojao je Aluminijski vertikalni klaster (KAP, Luka Bar, Rudnik uglja, Željeznica) dok bi danas ovaj concept bio primjenjiv u hotelsko-turističkoj industriji, kao i u vinogradarskoj industriji na čelu sa Plantažama.

⁶ Strategija za održivi ekonomski rast Crne Gore kroz uvođenje klastera, Vlada Crne Gore 2012.

III POSTOJEĆI PRAVNI OKVIR ZA OSNIVANJE KLASTERA U CRNOJ GORI

Pravne forme osnivanja klastera karakteristične u ostalim zemljama se, uglavnom mogu primijeniti i u Crnoj Gori na osnovu važećeg zakonodavstva, iako u Crnoj Gori ne postoji jedinstveni pravni okvir koji reguliše osnivanje klastera.⁷

U svakom slučaju, pravna forma za udruživanje u klastere, prvenstveno zavisi od:

- ciljeva udruživanja;
- djelatnosti lica u klasteru, i
- načina finansiranja klastera odnosno izvora finansiranja (u velikoj mjeri).

Naime, ukoliko postoje samo interni izvori finansiranja razvoja klastera, onda pravna forma njegovog osnivanja nije najvažnija. Međutim, kod eksternih izvora finansiranja, pravna forma osnivanja, odnosno činjenica da li je klaster osnovan sa ciljem sticanja profita ili je neprofitna organizacija, ima najvažniju ulogu.

U tom smislu, ako je klaster osnovan kao neprofitna organizacija, za finansiranje svojih aktivnosti/projekata može koristiti sredstva iz EU fondova i drugih donacija. Ipak, finansijska podrška od u vidu bankarskih kredita ili pomoći iz državnog budžeta bila bi znatno manja. S druge strane, ukoliko je klaster osnovan sa ciljem ostvarivanja profita, onda je riječ o privrednom društvu koje može dobiti kredit ili državnu pomoć (za koje su ispunjeni zakonski i ostali uslovi), ali u mnogo manjoj mjeri ili skoro nikako ne može dobiti sredstva iz EU fondova i od donatora.

U skladu sa navedenim, da bi klaster udruženih lica mogao realizovati svoje aktivnosti karakteristične za datu fazu razvoja i da bi mogao koristiti sve raspoložive eksterne izvore finansiranja (kredite, državnu pomoć, sredstva iz EU fondova i donacija), trebao bi biti registrovan u odredjenom „hibridnom obliku“, koji predstavlja kombinaciju profitne i neprofitne djelatnosti klastera.

Zakoni koji su na pravnoj snazi u Crnoj Gori omogućavaju da se klasteri osnivaju uglavnom kao:

- udruženja (Zakon o nevladinim organizacijama)
- fondacije (Zakon o nevladinim organizacijama)
- privredna društva (Zakon o privrednim duštvima)
- zadruge/kooperative (shodno Zakonu o zadrugama).

Važno je naglasiti da je postojeći pravni okvir dovoljan za razvoj klastera i da neme potrebe donošenjem novih zakona.

⁷ Međutim, unifikacija nije neophodna jer trenutni okvir (iako nije „jedinstven“) je više nego prikladan za razvoj klastera i jačanje konkurentnosti u Crnoj Gori.

Zapravo, ključna zakonska rješenja na osnovu kojih se mogu osnivati klasteri u Crnoj Gori su:

- Zakon o obligacionim odnosima ("Sl. List CG", br. 47/08)
- Zakon o privrednim društvima (Sl. list RCG", br. 06/02 i 40/11)
- Zakon o nevladinim organizacijama („Sl. List CG“, br. 39/11)
- Zakona o zadrugama („SL. List SRJ“; br. 41/96 и 12/48)

Takođe, Vlada Crne Gore je u junu 2014. godine utvrdila Predlog zakona o kooperativama, koji u osnovi predstavlja način osnivanja klaster udruženja iz oblasti poljoprivrede i isti je dopunjena verzija Zakona o zadrugama („SL. List SRJ“; br. 41/96 и 12/48) kao saveznog propisa koji reguliše sve oblike zadruga (poljoprivredne, stambene, potrošačke, omladinske, studentske i školske) i koji je još uvijek na pravnoj snazi.

Predlogom Zakona o kooperativama nijesu uređena i pitanja drugih kooperativa, osim kooperativa u poljoprivredi. Drugim riječima, nakon usvajanja prijedloga zakona o kooperativama, on bi mogao predstavljati ključni pravni temelj za osnivanje klastera u poljoprivredi, ali ovaj zakon se ne primjenjuje na druge vrste zadruga, kao što su stambene, potrošačke, studentske i omladinske zadruge. U tom smislu je potrebno dalje sagledati da li klaster (kojeg čine lica koja obavljaju druge djelatnosti osim poljoprivrede) treba da obavlja privrednu djelatnost kao privredno društvo ili preduzetnik, shodno Zakonu o privrednim društvima ili ga treba osnivati u vidu udruženja ili fondacije sa svojstvom pravnog lica kao neprofitabilnu organizaciju shodno Zakonu o nevladinim organizacijama („Sl. List CG“, br. 39/11).

3.1. Zakon o nevladinim organizacijama kao pravni osnov za razvoj klastera

Kako je prethodno navedeno, udruživanje fizičkih i pravnih lica u klastere, je moguće ostvariti kroz formu udruženja koja se registruju na osnovu Zakona o nevladinim organizacijama („Sl. List CG“, br. 39/11). Iako je klaster ili aglomeracija mnogo širi pojam od udruženja, ova pravna forma u velikoj mjeri može doprinijeti realizaciji ključnih ciljeva razvoja klastera.

Ukoliko se vratimo na definiciju klastera u crnogorskom kontekstu, tj. da je to grupa privrednika koji se bave istom ili sličnom djelatnošću i pratećih institucija u ospegu od 50km, onda se može konstatovati da je u Crnoj Gori karakteristično postojanje udruženja u okviru pojedinih djelatnosti, čiji su članovi fizička i pravna lica, odnosno preduzetnici i privredna društva, iz predmetnih djelatnosti. Takođe, u kontekstu realizacije Strategije za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera, koja kao najvažnije djelatnosti za razvoj klastera prepoznaje poljoprivredu, drvoprerađu i turizam, veliku ulogu za razvoj klastera imaju Udruženje vinara i vinogradara koje je veoma važna organizacija za podršku razvoja klastera vinara i vinogradara, zatim

Udruženja maslinara, Udruženje pčelara, Udruženja hotelijera itd.⁸ Uloga ovih udruženja može imati poseban značaj u izradi i realizaciji planova razvoja klastera, zajedničkih makreting aktivnosti, nastupa na sajmovima, stvaranja sinergetskog efekta u pregovorima sa trećim stranama, članstvo u međunarodnim organizacijama, apliciranje za korišćenje IPA i ostalih EU fondova, dobijanje donatorske podrške itd.

Pomenuta udruženja se registruju na osnovu Zakona o nevladinim organizacijama, i ona imaju najveću ulogu u početnim fazama razvoja klastera (čiji članovi mogu biti poljoprivredni proizvođači, preduzetnici, privredna društva itd), kada je klasteru fizičkih i pravnih lica koja se bave sličnom ili istom djelatnošću neophodna podrška ovakve organizacije za svakodnevnu komunikaciju klastera sa trećim licima, praćenje javnih poziva za dobijanje donatorske podrške i podrške iz EU fondova, učešće na sajmovima, okruglim stolovima, izradi plana rada i marketing plana klastera, održavanju web sajta klastera itd.

Zakonom o nevladinim organizacijama, tj. čl. 1 su uređeni način osnivanja, upisa i brisanja iz registra, status, organi, finansiranje i druga pitanja od značaja za rad i djelovanje nevladinih organizacija, odnosno da su Nevladine organizacije: nevladina udruženja i nevladine fondacije.

Nevladino udruženje, prema članu 2, istog zakona je dobrovoljna neprofitna organizacija sa članstvom, koju osnivaju domaća i/ili strana fizička i/ili pravna lica, radi ostvarivanja određenih zajedničkih ili opštih ciljeva i interesa.

Prema članu 2. Zakona o nevladinim organizacijama, nevladino udruženje je dobrovoljna neprofitna organizacija sa članstvom, koju osnivaju domaća i/ili strana fizička i/ili pravna lica, radi ostvarivanja određenih zajedničkih ili opštih ciljeva i interesa.

Članom 3, Zakona o nevladinim organizacijama je predviđeno i osnivanje nevladinih fondacija, kao dobrovoljnih neprofitnih organizacija bez članstva, koju osnivaju domaća i/ili strana fizička i/ili pravna lica sa ili bez početne imovine, radi ostvarivanja opštih ciljeva i interesa.

Zakon o nevladinim organizacijama se ne primjenjuje na političke partije, sindikalne organizacije, sportske organizacije, poslovna udruženja, organizacije i fondacije čiji je osnivač država, kao i na druge oblike udruživanja, koji se osnivaju posebnim zakonom

⁸ Međutim, neke druge vrste udruženja mogu biti od pomoći kombinovanjem privatnog i javnog sektora. Naročito se to može postići kroz saradnje privrednog sektora i lokalne vlasti. Sasvim prikladan primjer je Podgorica gdje turistička organizacija pokušava da uspostavi horizontalne klastere hotela, restorana i turističkih agencija sve u cilju povećanja konkurentnosti sva tri sektora kao i zbog promocije lokalne baštine i ostvarivanja dodatnih ekonomskih koristi.

ili na osnovu posebnog zakona, osim na pitanja koja nijesu uređena tim posebnim zakonima.

Osnivanje klastera kao nevladinih organizacija u skladu s navedenom Zakonu je najbolji pravni oblik za razvoj klastera u Crnoj Gori. Ovo posebno važi u početnoj fazi njihovog razvoja s obzirom da ovaj pravni oblik može biti koristan u pružanju "soft" usluga svojim članovima, kao što je podrška umrežavanju i specijalizaciji, trening ili nadogradnja vještina i sposobnosti članova, učešće u trgovinskim sajmovima, stvaranje sinergijskog efekta u pregovorima sa trećom stranom, prezentacija klastera na međunarodnim konferencijama, organizacija međunarodnih konferencija, zajedničke marketing aktivnosti, itd.

3.2 Zakon o privrednim društvima⁹

Prema Zakonu o privrednim društvima, privrednu djelatnost obavljaju privredna društva i preduzetnici.

Oblici obavljanja privrednih djelatnosti su privredna društva i drugi oblici određeni ovim zakonom:

- preduzetnik;
- ortačko društvo (ortakluk) - "OD";
- komanditno društvo - "KD";
- akcionarsko društvo - "AD";
- društvo sa ograničenom odgovornošću - "DOO";
- dio stranog društva.

Glavni oblici obavljanja komercijalnih djelatnosti od strane pravnih osoba u skladu sa Zakonom o privrednim organizacijama opisani su u nastavku.

3.2.1 Pojam i osnivanje društva sa ograničenom odgovornošću u skladu sa Zakonom o privrednim društvima

Imajući u vidu trenutnu fazu razvoja klastera vjerovatno drugo najbolje rješenje tj. drugi najpogodniji pravi oblik za udruživanje klastera je društvo sa ograničenom odgovornošću. DOO je jedan od najboljih oblika osnivanja profitno orijentisanog pravnog lica u skladu sa Zakonom o privrednim organizacijama. U zrelijoj dobi, ovaj oblik organizovanja možda je i bolji oblik osnivanja klastera u cilju ostvarivanja profita.

Društvo sa ograničenom odgovornošću mogu osnovati fizička ili pravna lica, ulaganjem novčanih ili nenovčanih sredstava u društvo radi ostvarivanja dobiti, a njegovi osnivači

⁹ Službeni list Crne Gore, br. 06/02, 17/07, 80/08, 40/10, 73/10, 36/11 i 40/11

odgovaraju za obaveze društva do iznosa svojih uloga. Ulozi osnivača čine početni kapital društva.

Uplatom početnog uloga lice stiče udio u društvu, srazmjerno vrijednosti svog uloga. Sticanjem udjela lice postaje član društva.

Član društva posjeduje samo jedan udio u društvu koji predstavlja njegov procenat u vlasništvu kapitala. Udio u društvu može dati pravo članu društva da ima više od jednog glasa.

Društvo sa ograničenom odgovornošću može osnovati jedno ili više lica, a može imati najviše 30 članova. Statutom društva ograničava se prenos udjela društva. Društvo nema pravo da uputi javni poziv za upis svojih udjela.

Osnivači društva sa ograničenom odgovornošću su dužni da utvrde iznos osnovnog kapitala, koji ne može biti manji od 1 Eura. Kapital društva se sastoji od uloga primljenih od osnivača i lica koja su poznata najmanje jednom osnivaču i koja su lično pozvana od strane osnivača da postanu ulagači u društvo. Za sve dodatne uloge ime novog ulagača i iznos uloga navodi se u dokumentu koji se podnosi CRPS. Takođe, kao svoj ulog u društvu, u zamjenu za udio u društvu, član društva može uložiti nenovčana sredstva.

Prema Zakonu, DOO se osniva ugovorom odnosno odlukom o osnivanju i drugim aktima utvrđenim zakonom, koji se dostavljaju CRPS-ana registraciju. Društvo ima svoj statut čiji je okvirni sadržaj određen zakonom.

Kada je riječ o pravnim posljedicama preuzetih obaveza, objavljivanje imena članova odbora direktora, sekretara društva i izvršnog direktora koji je ovlašćen da zastupa društvo, obavezuje društvo i na to će se moći pozivati i treća lica, ukoliko društvo ne dokaže da su treća lica znala za nepravilnosti.

Pravne radnje organa društva ili drugih lica ovlašćenih za zastupanje društva, obavezuju društvo i u slučaju da te radnje ne predstavljaju registrovane djelatnosti društva. Ograničenja ovlašćenja organa društva ili drugih lica ovlašćenih da zastupaju društvo, koja proističu iz statuta ili iz odluka tih organa, ne mogu se isticati prema trećim licima, čak i ako su bila objavljena.

Generalno ovlašćenje za zastupanje, dato u skladu sa statutom društva jednom ili više lica koja djeluju kolektivno, može se isticati prema trećim licima pod uslovom da su sve odredbe o objavljivanju podataka bile primijenjene u skladu sa odredbama ovog zakona.

Kada je riječ o prenosu udjela, udjeli u društvu sa ograničenom odgovornošću mogu se prenositi samo u skladu sa odredbama utvrđenim statutom. Ovi udjeli se ne registruju kod Komisije za hartije od vrijednosti i CDA.

Udio se može prenositi među članovima društva bez ograničenja, u skladu sa statutom. Kada član društva namjerava da prenese svoj udio, ostali članovi, kao i samo društvo, imaju pravo preče kupovine tog udjela, u skladu sa statutom. Kada ne postoji sporazum o kupovini tog udjela između tog člana i ostalih članova društva, udio se srazmjerno dijeli među članovima društva prema njihovim dotadašnjim udjelima, ukoliko drukčije nije utvrđeno statutom. Ako, u roku od 30 dana od dana kada je ponuda učinjena, članovi i samo društvo ne prihvate kupovinu udjela, udio se može prenijeti trećem licu, pod uslovima koji ne mogu biti povoljniji od uslova ponuđenih članovima društva ili samom društvu.

Ako se udio prodaje u izvršnom postupku, sud o tome obavještava članove društva i društvo. Ukoliko, u roku od 15 dana od dana prijema obavještenja, članovi i društvo ne iskažu interes za kupovinu udjela, udio se prodaje u skladu sa odredbama o izvršnom postupku.

U slučaju smrti fizičkog lica ili prestanka pravnog lica, udio se prenosi na njegove nasljednike ili pravne sljedbenike, ukoliko nije drukčije utvrđeno statutom. Ako je statutom zabranjen prenos udjela, njegovim odredbama mora se utvrditi obaveza članova društva ili samog društva da otkupi taj udio. Kada članovi ili samo društvo ne otkupe udio, udio će se povući u skladu sa odredbama ovog zakona koje se odnose na smanjenje kapitala akcionarskog društva.

U slučaju prenosa udjela, lice koje prenosi i lice koje prima udio biće neograničeno solidarno odgovorni društvu za obaveze koje nosi članstvo u društvu. Udio se prenosi ugovorom u pisanom obliku.

Statutom društva može se utvrditi pravo preče kupovine udjela društva za slučaj da društvo odluči da poveća svoj kapital.

Povećanje udjela mora biti srazmjerno udjelu koji je član društva do tada imao u ukupnoj vrijednosti kapitala društva, ukoliko nije drukčije uređeno statutom.

Društvo sa ograničenom odgovornošću može smanjiti svoj kapital kupovinom udjela jednog ili više članova društva. Uslove kupovine odobravaju članovi društva čiji udjeli predstavljaju najmanje dvije trećine ukupnog kapitala. Kopija predloženog ugovora dostavlja se svim članovima najmanje 21 dan prije donošenja odluke.

Društvo ne može, direktno ili indirektno, pružati finansijsku podršku bilo kakve vrste za kupovinu svojih udjela, osim ako jednoglasno odluče svi članovi društva.

Društvo sa ograničenom odgovornošću može se restrukturirati u akcionarsko društvo, pod sljedećim uslovima:

- akcionarski kapital ne smije biti manji od 25.000 Eura;
- akcionarski kapital mora biti u potpunosti uplaćen;
- na restrukturiranje se primjenjuju odredbe ovog zakona o osnivanju akcionarskog društva;
- skupština članova društva donosi posebnu odluku o restrukturiranju društva sa ograničenom odgovornošću u akcionarsko društvo;
- statut mora biti izmijenjen kako bi se utvrdilo da se društvo organizuje kao akcionarsko društvo;
- statut mora sadržati odredbe propisane za akcionarsko društvo i moraju se brisati odredbe koje se odnose isključivo na društvo sa ograničenom odgovornošću;
- udjeli članova u društvu sa ograničenom odgovornošću se poništavaju i izdaju se akcije u srazmjeri sa postojećom vlasničkom strukturom, ukoliko se svi zainteresovani članovi nijesu drukčije sporazumjeli;
- akcije akcionarskog društva registruju se u skladu sa Zakonom o hartijama od vrijednosti.

Nakon ispunjavanja uslova za restrukturiranje društva sa ograničenom odgovornošću u akcionarsko društvo, društvo nastavlja sa radom kao akcionarsko društvo od dana registracije.

3.2.2 Akcionarsko društvo

Prema Zakonu o privrednim društvima, lica mogu takođe biti registrovana u obliku akcionarskog društva, što je takođe mogući pravni oblik za razvoj klastera . Međutim, iako je moguć u skladu sa zakonom, ovaj oblik udruživanja nije uobičajan.

Akcionarsko društvo je društvo fizičkih ili pravnih lica koje se osniva u cilju obavljanja privredne djelatnosti, a čiji je kapital podijeljen na akcije. Akcionarsko društvo je pravno lice koje je svojom imovinom i obavezama potpuno odvojeno od akcionara.

Akcionarsko društvo odgovara za svoje obaveze cjelokupnom svojom imovinom. Akcionari nijesu svojom imovinom odgovorni za obaveze društva.

Akcionarsko društvo se može osnovati na određeno ili neodređeno vrijeme. Akcionarsko društvo prestaje da postoji u skladu sa odredbama ovog zakona.

Minimalni osnovni kapital akcionarskog društva je 25.000 Eura. Osnivači su dužni da osnivački kapital uplate u iznosu od najmanje 25.000 Eura, u novcu.

Akcionarsko društvo ne može dati akcije u zamjenu za budući rad ili usluge fizičkog ili pravnog lica. Osnivači akcionarskog društva su fizička ili pravna lica koja su zaključila ugovor o osnivanju društva.

Osnivači mogu biti domaća i strana fizička i pravna lica. Zaključenjem ugovora o osnivanju akcionarskog društva osnivači postaju akcionari.

Akcionarsko društvo može osnovati jedan ili više osnivača. Akcionarsko društvo ima svoj statut čiji je bliži sadržaj uređen zakonom. Statutom akcionarskog društva uređuje se upravljanje društvom. Akcionarsko društvo može se osnovati sukcesivno i simultano. Kopiranje dokumentacije u koju akcionar može da ostvari uvid dozvoljeno je ukoliko ne predstavlja poslovnu tajnu društva.

3.2.3 Definisane i uspostavljanje ortačkog društva ili partnerstva u skladu sa Zakonom o privrednim društvima

Ako pojedinac ili grupa koja se sastoji od fizičkih ili pravnih lica angažuju u trgovini, ali ne ispune uslove formiranja društva i registracije propisane zakonom, one će se smatrati pojedinačnim preduzetnikom ili opštim partnerstvom u odnosu sa trećim licem. U oba slučaja su solidarno odgovorni sopstvenom imovinom za sve obaveze.

Prema nekim stavovima jedna od vodećih pravnih institucija Zakona o privrednim društvima Crne Gore je "zloupotreba pravnog lica." Ova institucija komercijalni zakon primenjuje u situaciji zloupotrebe društva sa ograničenom odgovornošću u osnivanju i poslovanju DOO-a, ili ozbiljnih povreda akcionarskog društva ili društva sa ograničenom odgovornošću, a oštećeni može tražiti sudsku zaštitu podnošenjem tužbe pred Privrednim sudom u Podgorici za utvrđivanje neograničene odgovornosti jednog ili više vlasnika u slučaju zloupotrebe u svim navedenim poslovnim organizacijama, u sledećim slučajevima: mješanje fondova ili imovine vlasnika i pravnog entiteta, pogrešna ili lažna registracija, nečuvanje propisanih evidencija, nezadržavanje sadašnje registracije i informacija, neadekvatna kapitalizacija ili osiguranje proporcionalno rizicima povezanih sa vrstom posla pokrivenog osiguranjem (ovo se odnosi na DOO i AD). Odgovarajuća gledišta veruju da je pomenuta pravna institucija važna, kako i preduzetnici i privredna društva registrovana skladu sa Zakonom o privrednim društvima, mogu osnovati novi poslovni entitet u vidu DOO, OD, KD ili AD, koja u ovom slučaju može da predstavlja pravni oblik ovih klastera.

Shodno određenim stavovima, osnivanje pravnog lica u formi ortačkog društva može smanjiti prostor za zloupotrebu, kao što to može biti slučaj sa DOO ili AD, jer bi svi partneri klastera imali neograničenu zajedničku odgovornost, i stoga bi firma-klaster, kao pravno lice, bila podjednako odgovorna za svu štetu napravljenu trećim licima. Ovo znači da u ovom slučaju pravna institucija "zloupotreba pravnog lica" ne važi, jer ne bi

bilo zloupotrebe. Važno je naglasiti da bi osnivanje klastera u obliku ortačkog društva bilo adekvatno samo ukoliko bi bilo osnovano sa ciljem generisanja profita.

Međutim, zloupotreba je uvijek moguće, ali nije svrha ove studije da se bavi potencijalnim i imaginarnim situacijama. DOO je vjerovatno najčešći oblik preduzetničkih aktivnosti i među najdominantnijima je u oblasti tzv. porodičnog biznisa. Ovo je važno jer će članovi klastera uglavnom biti porodični preduzetnički projekti i kompanije.

Štaviše, autori ove studije čvrsto vjeruju da bi, bez obzira na eventualne potencijalne zloupotrebe, bilo kakav oblik udruživanja koji bi podrazumjevaio neograničenu odgovornost osnivača i vlasnika bio zapravo velika prepreka za razvoj klastera u Crnoj Gori. Pominjanja ove vrste zloupotreba odraz je različitih pravnih pogleda na udruživanje, ali ćemo ih u ovom slučaju zanemariti.

Konačno ortačko društvo kao mogući pravni oblik za osnivanje klastera je najrigidniji pravni oblik za sprovođenje profitno orijentisanih aktivnosti klastera. Stoga, moglo bi se smatrati kao glavna prepreka za osnivanje klastera. Zbog toga je ovo moguća pravna forma, ali ne preporučljiva.

Zakon o privrednim društvima Crne Gore predviđa da je partnerstvo odnos koji opstaje između pojedinaca koji vode biznis u cilju sticanja profita. Sva partnerstva koje nisu ograničena partnerstva su opšta partnerstva.

Ortačko društvo može nastati po sili zakona zasnovan na činjenicama i ponašanjem pojedinaca. Osobe koje su ušle u partnerstvo sa nekim drugim partnerom ili firmom. Ortak može da bude fizičko ili pravno lice, a ono će imati neograničenu solidarnu odgovornost.

Ortačko društvo dužno je da se registruje za statističke svrhe kod Centralnog registra Privrednog suda (CRPS) podnošenjem izjave o registraciji, ipak postojanje partnerstva nije uslovljeno registracijom. Izjava o registraciji će navesti ime generalnog partnerstva, svojih partnera i njihove adrese i jedinstvene registracione brojeve. Sporazum o partnerstvu, može se sklopiti, ali nije obavezno.

Sva imovina unijeta u partnerstvo prije osnivanja, ili stečena, bilo putem kupovine ili na drugi način, na račun firme, ili za njene svrhe, a u toku poslovanja partnerstva, će se zvati "svojina partnerstva" i ona mora biti korištena isključivo za potrebe partnerstva i u skladu sa sporazumom o partnerstvu. Osim ako se ne pojavi drugačija namjera, imovina kupljena novcem koji pripada firmi smatra se da je kupljena na račun firme kao imovina partnerstva.

Većina partnera ne može izbaciti nekog od partnera osim ako pravo na takvu odluku nije dato kroz brzi ugovor svih partnera. Nakon žalbe jednog ili više partnera provredni sud može da izbaci partnera koji je ugrozio ugovor partnerstva. U ovom slučaju, udio izbačenog partnera dijeli se između preostalih članova partnerstva. Partneri koji ostaju u firmi moraju se obavezati da nadoknade izbačenom partneru sumu koju on dobija u slučaju prekida partnerstva.

Kada partnerstvo, oformljeno na određeno vrijeme, i dalje obavlja poslovne djelatnosti nakon isteka roka, a bez sklapanja novog ugovora, prava i dužnosti partnera ostaju iste kao što su bile po isteku roka.

Nastavak poslovanja od strane partnera na način kao u toku trajanja mandata partnerstva, bez ikakvog poravnanja ili likvidacije poslova, pretpostavlja se nastavkom partnerstva.

Partneri su dužni da daju potpunu informaciju o svim stvarima koje se tiču partnerstva svakom od partnera ili njegovih zakonskih predstavnika.

Osim ako nije suprotno definisano sporazumom o partnerstvu, ili dogovoreno između partnera, svaki partner ravnopravno učestvuje u raspodjeli dobiti ili pokrivanju gubitaka na kraju poslovne godine.

Svaki partner mora pripisati firmi bilo kakvu korist dobijenu po osnovu partnerstva, bez saglasnosti ostalih partnera iz bilo koje poslovne aktivnosti koja se odnosi na partnerstvo, korišćenje njegove imovine, imena partnerstva, ili poslovnih veza.

To se odnosi i na poslovne aktivnosti koje su preduzete nakon razrješenja partnerstva zbog smrti partnera, a pre nego što su poslovi istog potpuno ugašeni, bilo od strane preživelih partnera ili predstavnika preminulog partnera. Ako partner, bez saglasnosti ostalih partnera, obavlja bilo koji posao iste prirode kao firma, ponašajući se kao konkurencija, dužan je da firmi isplati sav profit od te aktivnosti.

Što se tiče se odnosa partnera prema trećim licima u pitanju, svaki partner je odgovoran zajedno sa svojim saradnicima i pojedinačno za sve za obaveze za koje firma postaje odgovorna u vrijeme kada je u njoj partner.

Svaki partner je agent firme i drugih partnera u cilju poslovanja partnerstva.

Djela svakog partnera koji vrši poslovanje na uobičajen način firme čiji je član, obavezuju firmu i njegove partnere, osim ako partner u stvari nema ovlašćenja da djeluje u ime firme poodređenom pitanju, a osoba sa kojom posluje, ili zna da partner nema potrebno ovlašćenje, ili ne zna i vjeruje da ga ima.

Svaka radnja ili dokument povezan sa poslovnom aktivnošću firme i urađena ili donijeta u ime firme, sa ciljem da obaveže firmu, od strane bilo kog ovlašćenog lica, bio on partner ili ne, je obavezujuća za firmu i sve partnere.

Partneri mogu ovlastiti partnera za ulazak ugovora o kreditu. Kada jedan partner uzima kredit za potrebe očigledno nepovezane sa firminim redovnim poslovanjem, firma nije obavezana tim ugovorom, osim ako je partner posebno ovlašćen od strane drugih partnera, partner sam može biti lično odgovoran.

Ukoliko postoji dogovor između partnera o stavljanju zabrane na mogućnost jednog ili više partnera da obavezuju firmu, nijedna akcija sprovedena suprotno ovom dogovoru nije obavezujuća za firmu pod uslovom da su relevantne osobe obavještene o dogovoru.

Kada bilo kojim aktom ili propustom jednog partnera koji djeluje u redovnom toku poslovanja firme, ili uz ovlašćenje njegovih partnera, uzrokuje gubitak ili povredu bilo kojem licu koje nije partner u firmi, firma je odgovorna za taj gubitak ili povredu kao i kaznu izrečenu za ovo djelo ili nečinjenje u istoj mjeri kao i partner koji je počinio djelo ili je kriv za propust.

Kada jedan partner djeluje u okviru svog ovlašćenja i primi novac ili imovinu trećeg lica i zloupotrebi ga, firma je dužna da nadoknadi gubitak.

Kada firma u toku svog poslovanja dobija novac ili imovinu trećeg lica, i taj novac ili imovina bude zloupotrebljena od strane jednog ili više partnera u okviru firme, firma je obavezna da nadoknadi gubitak.

Osoba koja je primljen kao partner u postojeću firmu ne postaje odgovorna za postojeće obaveze firme nastale prije nego je postao partner.

Partner koji se povlači iz firme time ne prestaje da bude odgovoran za dugove i obaveze nastale pre njegovog odlaska u penziju.

3.3. Zadruga kao pravna osnova za razvoj klastera

Prilikom opservacije i analize zadruga kao potencijalnog pravnog oblika za formiranje klastera bitno je napomenuti da evropsko zakonodavstvo ne tretira ovaj pravni oblik. Ovo je pitanje isključivo u nadležnosti država članica, koje na različite načine definišu pojam i uslove osnivanja zadruga. Stoga ne postoji obaveza usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa evropskim pravom u ovoj oblasti.

Zakon o zadrugama je zakon koji se primjenjuje još iz perioda postojanja Savezne Republike Jugoslavije.¹⁰ Deset odgovarajućih zakona regulišu sve oblike zadruga uključujući poljoprivredne zadruga, domaćinstva, potrošače, mlade učenike i ostale. Zadruga se definišu kao profitno orjentisani subjekti, a broj osnivača zavisi od toga koji se oblik zadruga formira. Na primjer, za osnivanje zadruga domaćinstava potrebno je imati minimum 30 suosnivača, za zadrugu potrošača 10, dok je za zdravstvenu zadrugu potrebno imati najmanje jednog osnivača koji je po zanimanju ljekar.

Najvažniji sektori za razvoj klastera (u proizvodnji i u skladu sa Strategijom) su poljoprivreda, turizam i drvoprerađiva. U odgovarajućem zakonu ovi sektori se, izuzev poljoprivrede, ne tretiraju. Stoga, to je i glavni razlog zašto odgovarajući zakon nema potpunu težinu. Drugi razlog je taj što je zakon nastao u prethodnom institucionalnom sistemu i zahtjeva makar neke minimalne izmjene i amandmane. Treći razlog je taj što se zakonom definiše to da zadruga mogu osnivati isključivo pojedinci, ne i pravna lica, što može biti prepreka za razvoj klastera iz više razloga.

Prijedlog Zakona o kooperativama izrađen je od strane Vlade u junu 2014.. Ovim prijedlogom se mijenja zakon iz prethodnog institucionalnog sistema i obezbjeđuje se okvir za osnivanje klastera u sektoru poljoprivrede. Prijedlog koji još uvijek nije usvojen od strane Skupštine definiše način osnivanja kooperativa, sticanja i prestanka članstva, upravljanje kooperativama, kao i druga pitanja od značaja za kooperative. Odgovarajućim prijedlogom kooperativa se definišu kao subjekti sa pravnim statusima, koja se osnivaju na dobrovoljnoj osnovi i predstavljaju oblik udruživanja fizičkih i pravnih lica sa ciljem ostvarivanja ekonomskih i drugih interesa. Ovo je vrlo važan dio prijedloga zato što je ovo jedan od rijetkih dokumenata koji ima tako jasan cilj koji je uzet u obzir na sasvim primjeren način. Takođe je važno da članovi kooperativa budu aktivni na polju zbog kojeg je zadruga i osnovana.

¹⁰ Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 41/96 i 12/48

Polazeći od ovoga studija će koristiti dva termina: (i) kooperativa i (ii) zadruga sa ciljem pravljenja razlike između ova dva termina koja se koriste u crnogorskom rječniku.

Kooperative se odnose na zadruga koje su pripisane Prijedlogom zakona o zadrugama.

Zadruga se odnose na one koje su propisane Zakonom iz perioda postojanja zajedničke države.

Razlika je semantičke prirode ali vrlo bitna da bi situacija bila jasnija i razumljivija.

Međutim, u realnim uslovima razlika je vrlo mala.

Prema Prijedlogu Zakona o kooperativama, one se mogu osnivati u sledećim oblicima:

1. poljoprivredne kooperative (koje uključuju različite podsektore poljoprivrede);
2. kooperative za finalizaciju i preradu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (uključujući vino i masline);¹¹
3. pčelarske kooperative;
4. kooperative za organizaciju i razvoj agroturizma i zanatstva;
5. kooperative za prikupljanje, finalizaciju i preradu ljekovitog bilja i šumskih proizvoda;
6. drvoprađivačke kooperative;
7. druge poljoprivredne kooperative.

Prijedlogom se izričito navodi da poljoprivredne kooperative ne mogu biti transponovane na druge oblike kooperativa. Međutim, postoji potencijalna mogućnost izmjene određenih odluka i primjena u različitim oblastima i sektorima.

Prijedlog takođe definiše profitnu orjentisanost kooperativa kao i to da minimalan broj suosnivača mora biti sedam osoba koje mogu biti ili fizička ili pravna lica. Navedeni prijedlog ima značajne prednosti u odnosu na sadašnje zakonsko rješenje naslijeđeno iz prethodnog pravnog sistema. Za osnivanje kooperativa potrebno je uložiti novčani ili nenovčani početni kapital čija vrijednost ne može biti ispod 500€.

Vrlo važno je to što su određeni principi kooperativa identifikovani i propisani a odnose se na: (i) dobrovoljno i otvoreno članstvo (ii) demokratsku kontrolu (iii) ekonomsko učešće članova kooperative (iv) samostalnost i nezavisnost (v) edukaciju, obuku i pristup informacijama članova (vi) saradnju sa drugim kooperativama (vii) zaštitu poljoprivrednih resursa.

Kooperative bi trebale da uživaju zaštitu od države, kao i od lokalnih organa vlasti. Odgovarajuća zaštita podrazumijeva mjere poljoprivredne politike, poresku politiku, olakšice i potencijalno osnivanje razvojnih fondova.

Takođe je važno naglasiti da upisom u Centralni registar Privrednog suda kooperativa stiče status pravnog lica. Međutim, ona ne može biti organizovana kao privredno društvo (Zakon o privrednim društvima) i ne može se spajati sa privrednim društvima i ostalim pravnim licima koja nisu kooperativa. Uz to, ne može biti osnivač, suosnivač ili član nekog privrednog društva.

Ovaj prijedlog definiše pravila upravljanja i aktivnosti kooperativa koje su sveobuhvatne ali i veoma strogo određene za svaku odgovarajuću fazu. Odgovarajuća pravila između ostalih podrazumijevaju pravila o učlanjenju i prestanku članstva, prava,

¹¹ Vino i masline su identifikovani kao klaster oblasti od strane Ministarstva ekonomije, UNIDO-a i UNDP-a kroz njihove zajedničke napore i projekte.

obaveze i odgovornost članova, principe upravljanja, kao i relevantna poslovna pravila. Važno je naglasiti da ova pravila nisu propisana pomenutim prijedlogom zakona. Ovo je samo set pravila koja moraju biti definisana od strane svake kooperative zasebno. Međutim, važno je da ovaj prijedlog obuhvati ovakve odredbe. U odgovarajućem kontekstu vrlo je važno da se definiše poslovno ime kooperative, a da dodatak imenu uvijek riječi „kooperativa“. Jasno je da je namjera bila da se kooperativa precizno definiše i da smanji mogućnost bilo kakve zloupotrebe na samom početku.

Prijedlog takođe u okviru pravila upravljanja kooperativama propisuje nužnost plaćanja članarine ali dozvoljava da kooperativa odnosno skupština kooperative definiše iznose te članarine. Ovi resursi se koriste za tekuće izdatke kooperativa. Biznis organizacije definisane kao kooperative moraju imati finansijsku održivost od najnižeg nivoa, ali takođe članovi moraju snositi određene troškove s obzirom da primaju odgovarajuće benefite ili barem bi trebali da ih primaju.

Uzimajući u obzir određene faze razvoja klastera, važno je naglasiti da prijedlog definiše obaveze kooperativa i njenih članova. Kooperativa je odgovorna ukupnom imovinom za sve svoje obaveze. Ako obaveze prelaze vrijednost imovine tada su suosnivači kooperativa odgovorni ali do nivoa vlasničkih udjela u kooperativi osim ako je drugačije definisano osnivačkim ugovorom. Ovo je značajno, jer se ne ugrožava uspostavljanje i funkcionisanje kooperative kao što je to slučaj kod određenih poslovnih oblika. U ukupnom kontekstu formulacija upravljačke strukture kooperativa je sasvim prihvatljiva i poslovno orjentisana.

Kooperative su obavezane prijedlogom da stvore obavezni rezervni fond u vrijednosti najmanje 10% od vrijednosti osnovnog upisanog kapitala. Ovo je potrebno uraditi nakon što se osnovni kapital uplati od strane suosnivača. Pored toga, kooperativa ima obavezu da godišnje vrši izdvajanja sredstava u obavezni rezervni fond u iznosu od 5% vrijednosti uloga zadrugara do iznosa polovine osnovnog kapitala kooperative. Štaviše, kooperative su dužne da izdvajaju barem 30% od godišnjeg profita za razvojne ciljeve. Ove odredbe su veoma poslovno orjentisane s obzirom da vjerovatno imaju namjeru da stvore kooperative koje su finansijski održive i stabilne ali takođe i fokusirane na tržište i poslovanje.

Odgovarajući prijedlog je sasvim solidan osnov za razvoj poljoprivrednih klastera u Crnoj Gori. U svakom slučaju, uz prethodno navedene segmente pravnog okvira evidentno je da crnogorski okvir povoljan za razvoj klastera. Takođe, treba imati u vidu da u srednjoročnom periodu novi prijedlog zakona o kooperativama u drugim oblastima i sektorima bi trebalo biti izrađen, kako bi se pospješio razvoj klastera u kasnijim fazama.

IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Ova studija obezbjeđuje uvid u definiciju klastera uključujući kratka zapažanja o drugim potencijalnim opcijama, pregled evropskih zakonskih formi klastera kao i postojećeg pravnog okvira.

Ključni zaključci studije su sledeći:

- Postojeći crnogorski zakonodavni okvir pogodan je za osnivanja i dalji razvoj klaster organizacija;
- Ne postoji potreba za izradom i predlaganjem novih zakona i podzakonskih akata u okviru ove oblasti u kratkoročnom periodu (sa pretpostavkom da se sadašnji Prijedlog zakona o kooperativama u poljoprivredi usvoji). Međutim, u srednjoročnom periodu trebalo bi razmotriti izradu prijedloga zakona o kooperativama u ostalim nepoljoprivrednim sektorima;
- Najpogodnije pravne forme u okviru postojećeg zakonodavstva su: (i) udruženja; (ii) društva sa ograničenom odgovornošću i (iii) potencijalne zadruge (isključivo u poljoprivredi);
- Udruženje je najpogodniji oblik za klaster u početnoj fazi razvoja i u skladu je sa potencijalnim start-up strategijama;
- Društvo sa ograničenom odgovornošću je najpogodniji oblik u fazi rasta i razvoja klastera kada rast i sticanje profita predstavljaju ključne ciljeve klastera;
- Kooperativne kao profitno orjentisane pravne forme takođe su pogodan pravni oblik u razvojnim fazama klastera prema Prijedlogu zakona o kooperativama (u poljoprivredi);
- Zbog toga je hibridni model identifikovan kao najodrživija i najpogodnija kombinacija pravnih oblika klastera u Crnoj Gori makar za srednjoročni period;
- Ova studija preporučuje prethodno navedene oblike bez bilo kakve namjere da ograniči slobodnu volju zainteresovanih strana, ukoliko oni odluče da koriste bilo koju drugu pravno dozvoljenu formu - ovo nije djelokrug, ali ni namera i mogućnost studije;
- Ova studija smatra da primjena pravnih formi sa neograničenim obavezama za osnivanje klastera može biti izuzetna prepreka za formiranje klastera u Crnoj Gori zbog oblika i profila potencijalnih klastera, kao i zbog podjele pojedinačne i zajedničke klaster imovine.

Na osnovu kratkih zaključaka kao i na osnovu gorepomenutog u ovoj studiji, najpogodniji pravni oblik za registraciju tj. osnivanje klastera u okviru postojećeg crnogorskog zakonodavnog okvira je udruženje (neprofitna organizacija) u skladu sa zakonom o nevladinim udruženjima. Međutim, ukoliko neko od članova klaster udruženja posjeduje viziju, energiju i znanje za učešće u mnogo kompleksnijim komercijalnim aktivnostima, predlaže se osnivanje Društva sa ograničenom odgovornošću ili neke druge forme profitne organizacije. Naravno, sve ostale forme koje

predviđa Zakon o privrednim društvima kao što su npr. Ortačka ili Akcionarska društva su moguće i izvodljive. U odgovarajućim slučajevima, pravni oblik klastera postaje kombinacija prva dva oblika i može se definisati kao „hibridna forma“. Ova forma (već postoji u određenim zemljama EU) podrazumijeva da pojedinci ili kompanije grupisane u klastere mogu biti registrovane u isto vrijeme i kao udruženja (neprofitne organizacije) i kao privedne organizacije (profitno orjentisane). Drugim riječima, ova „dualna organizaciona struktura“ ili „hibridna forma“ koja predstavlja i udruženje i društvo sa ograničenom odgovornošću je najpogodnija i preporučena pravna forma za osnivanje klastera u Crnoj Gori u skladu sa vremenskim okvirima i mogućnostima klastera. Odgovarajuća forma se već primjenjuje u nekim zemljama članicama EU, kao što je Hrvatska. Ovo može biti od velike važnosti za Crnu Goru zbog sličnog nasleđa, kao i prepreka sa kojim se suočava Hrvatska.

Drugim riječima, gorepomenuta „hibridna forma“ znači da klasteri započinju svoje aktivnosti kao udruženja u prvim fazama njegovog razvoja da bi u fazi rasta klastera neki ili svi članovi osnovali društvo sa ograničenom odgovornošću kao privredna organizacija koja se preporučuje kada je u pitanju vođenje komercijalnih poslova. U okviru ove preporučene „dualne strukture“ ili „hibridne forme“ aktivnosti klastera su podijeljene na dva dijela – udruženja pružaju „meke“ usluge a biznis organizacije (poželjno društva sa ograničenom odgovornošću), osnovane od strane neki članova, komercijalne/profitabilne aktivnosti uključujući dijeljenje profita i povrata PDV-a. Zbog donošenja odgovarajućeg prijedloga zakona i njegove potencijalne ratifikacije poljoprivredni sektor će imati mogućnost udruživanja i u kooperative, koje se razlikuju od gorepomenutih privrednih društava i udruženja. Ovo takođe znači da će većina poljoprivrednih klastera biti više orjentisana prema budućoj podršci razvoju poljoprivrede i ruralnom razvoju umjesto prema podršci opštem razvoju. Ovo je naravno zbog profitne orjentisanosti kooperativa.

Shodno tome, gorepomenute i preporučene opcije legalnih formi za razvoj klastera mogu značajno doprinijeti implementaciji Strategije za održivi ekonomski razvoj Crne Gore kroz uvođenje biznis klastera.

Na osnovu analize u ovoj studiji, može se istaći da je crnogorski trenutni pravni okvir sveobuhvatan i adekvatan za razvoj klastera i da u ovom trenutku nije potrebno razvijati nova zakonska ili podzakonska rješenja u oblasti klastera. Ipak, potrebno je preispitati da li postoji potreba za izradom zakona o kooperativama u ostalim nepoljoprivrednim sektorima u srednjoročnom periodu.